

Lluís Capdevila, corresponsal de guerra. Les cròniques al front d'Aragó (1936-1938)

Josep Maria Figueres i Artigues

Historiador, professor de la UAB

Capdevila treballa el periodisme al llarg de la seva vida al costat del teatre i la novel·la. Conreà una escriptura de denúncia que el feu popular, especialment a *Los Miserables*¹ i també participà en multitud de publicacions adès com a modus vivenda adès com a forma de vida atenent el seu sistema de valors.

La dècada dels anys deu i vint fins arribar als anys de la República Capdevila treballa periodisme i teatre. La relació de publicacions on va col·laborar és extensa i les seves aportacions periodístiques són molt nombroses les podem classificar en diversos apartats: satíric de la societat que rebutja, literari i teatral, de caràcter general i les de to informatiu i polític. En el primer apartat podríem incloure una molta extensa nòmina des de les primerenques fins als setmanaris de l'editor López. Així *La Tuies* (1923-1925) d'Agustí Piracés, una revista de gresca i tabola de to semblant a *Papitu*; *Arlequí* (1914) publicació revista que es vol "lliure" i "irreverent" i en fou un dels principals col·laboradors. Del mateix any i to era *La Baldufa* (1915) on també hi col·labora l'«Amichatis», el popular Josep Amich. Altres títols on col·labora són *La Pepa* (1913), *La Rialla* (1913), *Los Miserables* (1913-1918), *Bohemia* (1915), *Margot* (1916-1917)... D'aquestes caldria remarcar l'agressiva *Los Miserables* on forma part del grup de

redacció amb Àngelen Samblancat, Salvat-Papasseit, Paco Madrid...

La seva vida es podria tallar amb la República i es va aguditzar amb la guerra. En la primera part hi ha un notable treball periodístic de caràcter general, la bohèmia per uns, que ell defineix com misèria i el salt al professionalisme amb l'escriptura, teatre, novel·la i periodisme. La seva vessant teatral és molt coneguda i li ha atorgat una notable popularitat amb èxit de públic. L'etapa de maduresa fou docent a França i jubilat de la universitat francesa amb una dimensió allunyada de la marginalitat. D'aquesta etapa coneixem una relació de semblances tot i que de caràcter puntual sobre els aspectes noctàmbuls i falta estudiar a fons el seu periodisme així com els aspectes polítics.

En aquests primers anys públics col·laborà tant a revistes de caràcter literari com *De tots colors*, a diaris polítics com *El Poble Català* i narra com es presentà al director de *La Actualidad*. Roca i Roca i al de *La Il·lustración Artística* de Manuel Angelón o com anà a visitar a Josep Aladern, director d'*El Intransigente* (1912) oferint-se a col·laborar mentre en altres casos pogué oferir un conté o bé treballar-hi un temps com *Arte & Sport* (1915) amb Santos Muñoz². Participà a la col·lecció *La novel·la catalana* que seguí l'exemple de lectura popular de publicar una novel·la breu de forma setmanal en format revista i venda a quiosc. Així apareix *La Novel·la catalana* amb el primer número *Ella i ell*, amb il·lustracions d'Antoni Roca i a la primera pàgina hi apareix un retrat seu.

¹ Sobre aquesta etapa en parla al segon volum de les seves memòries —*De La Rambla...*— i també J. Arévalo: «Algunes reflexions sobre la revista *Los Miserables* (1913-1918) i altres capçaleres republicanes d'extrema esquerra»; *Assaig de Teatre. Revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, 21-23 (març-juny 2000). A la revista hi veiem la secció «Contra esto y aquello» on denuncia misèries humanes i situacions socials injustes. La seva columna apareix a la primera pàgina al costat d'Àngel Samblancat, Marcel·lí Domingo, etc.

² Dades extretes de *L'alba dels primers camins...*

De les diverses teatrals esmentem *Juventut Teatral* (1910-1911), *El Teatre català* (1912). Participa a *Gestionari* (1929) és una publicació que apareix com a *Butlletí de l'Associació de Teatre Selecte*. És membre del consell assessor d'*El Nostre Teatre* (1934) que publicava quinzenalment obres teatrals la qual és, sens dubte, una de les sèries més completes. Excel·lí en el conreu del teatre popular amb l'autoria de drames, la traducció o l'adaptació. Així: *Les flors de la guillotina*, (1925); *El crim de Vera Mirzeva*, (1930)... i vodevils i operetes: *La maja de los lunares*, (1920); *Ric-Ric*, (1925); *La dona, el Valentí i el marit*, (1930); *Music-hall o l'últim amor de Marion*, (1930); *La falç al puny* (1931); *La mecanògrafa màrtir* (1934)³... algunes de les quals obtingueren gran èxit com *L'auca de la cupletista* i *Les dones del music-hall*: segona part de l'anterior (1920). Moltes en col·laboració especialment amb Manuel Fontdevila, Casimir Giralt... De caràcter més transcendent i plenament implicat amb la nova situació republicana i catalanista publicà *Catorze d'abril, claror d'alba* (1935), *Crim de mitjanit* (1937), *Nadal en temps de guerra* (1938) que consolidaren el gran èxit, que mai passa de moda, de *Cançó d'amor i de guerra* (1926) musicada per Rafel Martínez.

Després de la labor de caràcter teatral i de les proves del periodisme militant abrandat i radical seguí en el que seria el periodisme polític consolidat en el nou marc republicà. Ho explica⁴ el seu amic Domènec de Bellmunt: «El vaig conèixer personalment l'any 1924 a la redacció de *La Campana de Gràcia* que jo vaig dirigir durant uns mesos, a prec del vell López, i que tenia la redacció als sotans de la vella llibreria de la Rambla. Fa doncs 50 anys... "Lo Lluís Capdevila", com l'anomenava Lluís Companys, és un escriptor fill del periodisme de combat, catalanista i anticlerical, republicà i demòcrata. Abans de la guerra tenia el seu públic de lectures de *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *El Diluvio*, en el qual també escrivia un dels seus amics més coneguts entre els menja-capellans de casa nostra, l'Àngel Samblancat.»

De caràcter polític participà, entre altres, a: *Pamflet* (1934-1935), revista nacionalista i revolucionària que dirigí Jaume Agudé i Miró, on hi cescríu al costat de Rovira i Virgili, Jaume Miravittles, Ventura Gassol, Pere Coromines... *El Poble* (Reus, 1930), setmanari polític portaveu de la Casa del Poble, etc. i, és clar els setmanaris d'Innocenci López,

La Campana de Gràcia i també de *L'Esquella de la Torratxa* de la que fou director del 1934 al 1936. Especialment important és l'etapa de *La Humanitat* de la que fou redactor i director, corresponsal i articulista, com veurem més avall. *La Humanitat* serà el gran mitjà amb el que estarà molt lligat durant tots la dècada dels trenta. Els anys de misèria s'han acabat i gràcies al teatre, la novel·la popular i el periodisme disposarà d'uns recursos més fàcils en els ambients literaris⁵.

L'amistat amb Companys li atorga gran confiança política que cristal·litzarà en la col·laboració i direcció del diari *La Humanitat*. Una confiança que el temps consolidarà, com a mostra d'aquesta vinculació, en el llibre *Té la paraula...* recull de cròniques parlamentàries i Lluís Companys escriu el pròleg. Destaca uns trets comuns de personalitat que són gairebé els de tota una generació de periodistes i escriptors catalanistes i republicans, que amb valentia, professionalitat i compromís, donaren una alta volada al periodisme català amarant-lo de sentit liberal i catalanista: ho pagaren amb l'exili a l'exterior, amb un alt cost personal i el silenci i l'oblit a casa seva:

Al diari hi participarà activament. Si mirem els anys 1931 i 1932, l'esclat de la República i la Generalitat, la lluita per l'Estatut i la il·lusió de veure esfondrada la Dictadura anticatalana de Primo de Rivera hi trobem una bona colla d'articles. Així: «L'hora de les esquerres» (2-XII-1931) criticant les dretes «amb el mot d'ordre penjat als llavis segueixen com abans fomentant el desordre»; davant les malvestats i en portada com gairebé tots els seus, «No podem perdonar» (14-XII-1931) com una declaració d'intencions en pro de la vindicació dels perseguits, i afusellats, per la dictadura de Primo de Rivera; «Crònica d'any nou» (4-I-1932) on fustiga les esquerres que no són pures «Jo, home d'esquerra, sempre he atacat els homes d'esquerra quan m'hi he vist obligat, quan he cregut que llurs procediments començaven a assemblar-se massa als dels homes de la dreta.», etc. Irà a Madrid, on redactarà també cròniques, el febrer del 1932. El novembre apareix un editorial notable «Cròniques de *La Humanitat*.

La seva prosa tant la de caràcter genèric referida a aspectes editorials com la d'actualitat, puntual d'un fet específic, no exclou la polèmica però no és el seu objectiu tot i que no ho descarta, com hem vist pel teatre. Per exemple arran la

³ Emesa per Ràdio Barcelona l'1 de juliol de 1936.

⁴ Domènec de Bellmunt: «Lluís Capdevila» a Cinquanta anys de periodisme català. (20 a la pàtria, 30 a l'exili), Andorra la Vella, Edicions del Mirador del Pirineu, 1975, p. 216-218.

⁵ J. Camps a *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 111, cita una nota de *La Humanitat* (1-IV-1936) que participa en el banquet d'homenatge a Janés i Olivé amb motiu de la publicació del número 100 dels *Quaderns Literaris* al costat de Carles Riba, Alfons Maseras o Maurici Serrahima.

crítica del diari *Abc* a la presència de la menestralia al Liceu fet sobre el que es polemitzà agraument, Capdevila en fa la rèplica a «La primera nit republicana del Liceu» (7-XI-1932) i el mateix trobarem en el seu article sobre el caciquisme de la Lliga a la muntanya catalana (2-III-193). Mantindrà una posició pública amb les nombroses estrenes durant tot el període i a voltes serà ell qui ho proposa o d'altres encàrrecs com l'estrena de *Crim i càstig* en adaptació teatral seva i de J. M. Jordà al Poliorama el 29 novembre 1936 per la Joventut Socialista Unificada de Catalunya.

L'articulisme de Capdevila és molt vital, carregat de la voluntat de lluita, teoritzat perquè el preocupa la misèria, la injustícia, l'opressió i a partir del fet puntual albira una alba nova: d'igualtat, de llibertat, de fraternitat i la seva prosa excel·lirà en aquesta dimensió d'exposar objectius republicans més enllà d'una simple forma de govern: La república equival a la justícia. Així els articles que aplegà al volum *Per la justícia i per la llibertat* són la plasmació del seu ideari i pensament: crítica del clericalisme i de la religió, política avançada, dimensió oberta del catalanisme, presència de la lluita de classes, constatació de la misèria social a Barcelona, estructuració de l'Estat amb respecte per la nació catalana, Barcelona com a capital del país, defensa dels drets de les dones, ridiculització de la monarquia, etc.

Durant la guerra seguirà mantenint la col·laboració molt regular amb *La Humanitat* i altres publicacions afins, així per exemple a *Amic*, la revista quinzenal que edità la Generalitat per les tropes al front i que es repartia gratuïtament⁶. Janés i Oliver, el director, hi convida a poetes com Bartra i, és clar, a periodistes com J. Gimeno-Navarro. Capdevila col·labora a *La Humanitat*. Exponent del diari polític, ideològic. De la mà de Companys neix el novembre de 1931 i mor el febrer de 1939. Durant tota la República serà la veu dels republicans catalans tant quan són al poder a Catalunya o a Madrid com quan estan empresonats o a l'oposició. S'hi vinculà des del primer moment segons narra a les seves memòries Josep M. Francès⁷:

Tènicament *La Humanitat* era un diari força impactant i modern de presentació, vuit pàgines a cinc columnes, el 1932 varià el format i paginació passant a 12 pàgines a 5

columnes també. Durant el conflicte bèl·lic serà de gran format, a quatre pàgines. Pràcticament els canvis d'impremta condicionen el format. Hi participen, és clar, la plana major dels republicans catalanistes de Macià i Companys, altres diaris com *L'Opinió* representaran sectors també republicans però allunyats del tarannà més contundent d'aquest periòdic que esdevindrà l'òrgan de referència, no només d'ERC sinó de la Generalitat, tret de l'etapa controlada que fins i tot *La Humanitat* serà suspesa, i, de bona part dels votants que l'anhelaven.

Els col·laboradors del diari són un dels elements cabdals en el diari, no ho serà ni la capacitat d'informació internacional, ni les imatges, ni el conjunt de seccions sinó, fonamentalment, la qualitat dels redactors, dels articulistes en una visió molt política de la realitat sense menystenir ni els aspectes culturals ni socials consubstancials amb el periòdic que esdevingué òrgan de referència. Si no es pot entendre la Mancomunitat sense la lluita del diari *La Veu de Catalunya* ni la recuperació de la Generalitat monàrquica a la transició sense el diari *Avui* igualment hom no pot entendre la recuperació de la Generalitat republicana sense el diari *La Humanitat*.

L'impacte del diari no el podem conèixer per tiratge tot i que les xifres més raonables ens parlen de trenta mil exemplars, Sbert en diu cent mil!. La lectura fou extraordinària, com dels altres diaris pel sistema de distribució en centres diversos —perruqueries, bars...— En altres estadístiques de la mateixa *La Humanitat* trobem xifres a l'entorn dels cinquanta mil exemplars⁸. Sota l'epígraf «La premsa del poble - *La Humanitat* al front» s'explica el 12 de agost del 1936 com es trameten diàriament mil exemplars pels dos mil, llargs, membres de les columnes d'ERC al front. La cita és il·lustrativa d'un aspecte desconegut: la distribució de diaris durant la guerra civil: «Subratllar ara la cooperació material i moral que LA HUMANITAT presta a les milícies populars és remarcar un fet que respon a la tradició, a la gloriosa tradició del nostre diari. La història de LA HUMANITAT, història de triomfs i de dolors de la vida del nostre poble, és la plasmació a través de les nostres pàgines de la lluita incessant del poble català vers l'assoliment de la seva llibertat política i social. Per això no podia mancar, en aquests moments decisius en què es forja la nova estructuració de la nostra terra, l'escalf i la col·laboració decidida i desinteressadament del nostre periòdic. Els nostres braus milicians, tots els que lluiten

⁶ La revista neix el gener del 1938 i des del primer número hi ha una col·laboració de Capdevila. *La Vanguardia* titula la nota (27-I-1938) «Revista literaria para los soldados catalanes» És una publicació molt digna de contingut i molt ben presentada formalment.

⁷ José M. Francès: *Memorias de un cero a la izquierda*, México, Olimpo, 1962, p. 661-662.

⁸ Exactament 52.146 segons consta a *La Humanitat*, 16-VII-1935. A *Breu història de la premsa a Catalunya* hem elaborat una taula dels tiratges dels principals diaris del període 1905-1935, (Barcelona, Barcanova, 1994), p. 100.

heroicament al front aragonés, senten cada dia, a través de les nostres pàgines els batecs de la catalanitat insubornables. Més de mil exemplars de LA HUMANITAT són tramesos diàriament, des que s'inicià l'avanç sobre Saragossa. En el moment de lleure, els nostres soldats de la llibertat llegeixen àvidament la nostra premsa. No oblidem tampoc altres finalitats que ens mereixen així mateix la nostra millor atenció. Més de 500 exemplars són destinats cada dia a l'aviació per a ésser llançats a les ciutats que són encara en poder dels feixistes. Més de 200 números [sic per exemplars] van destinats també diàriament als hospitals de la nostra ciutat. Els ferits en defensa de les llibertat populars poden llegir cada, dia, amb tot detall, la darrera nova.»

S'entendrà amb els diversos directors del periòdic. Així com a amic de Companys entrarà al diari, el mateix Lluís Companys li redacta el pròleg d'un llibre de cròniques parlamentàries i estarà en relació amb Josep M. Massip (1934 a oct. 1936); Josep M. Lladó i Figueres (oct. 1936 a set. 1937); Marià Rubió i Tudurí (set. 1937 a març 1938) i Antoni Roig i Guivernau (març 1938 a gen. 1939). Podem veure les cròniques que publica que adjuntem gaula ad hoc tot i que no anotem els articles que publica abans d'anar al front (1931-1936) ni després de tornar a Barcelona el 1938.

A *La Humanitat* Capdevila hi sintonitza molt, tant per la llibertat que té com per l'ideari absolutament afí, fins i tot quan pot haver-hi un conflicte pels orígens diguem-ne més anarquitzants que té quinze anys abans Capdevila no combrega amb el desori i és afí al diari que manté durant la guerra una posició de lluita contra els incontrolats, dins les limitacions del moment —maten periodistes, com Josep M. Planes. *La Humanitat* intentarà frenar els excessos però serà impotent per a fer-ho davant la força al carrer dels incontrolats derivada de la revolta militar que va permetre aquest terror social i l'amenaça dels militars rebels.

El diari no és només polític sinó també cultural, fins i tot en temps de guerra⁹ manté seccions culturals com les lletres que serà després «Llibres i publicacions» amb ressenyes de llibres, amb notes de concursos i també sobre la vida intel·lectual en general en tots els àmbits culturals: cinema, teatre, música, cançó d'acord amb la sensibilitat d'aquests anys que manté el periodisme polític íntimament lligat amb la cultura, amb el món de les idees.

Al llarg de tot el conflicte el diari mantindrà una posició de suport a la causa de la República i malgrat la duresa de la

censura que ho impedí no fa retrets al govern republicà quan motius n'hi ha i força per la seva política tant desfavorable al respecte de l'autonomia catalana com denuncia Companys en cartes privades a Negrín. Certament no ho haguera pogut dir públicament però *La Humanitat* si que podia mostrar menys entusiasme per la política de la República i això no es mesura per la censura que l'únic que sap fer, en aquest moment, és prohibir. Fins el darrer moment hi seguí donant suport i fou un dels darrers diaris en aparèixer.¹⁰

El diari voldrà informar dels combats del front i ho farà amb tots els mitjans al seu abast: hi farà arribar enviats especials —per exemple J. Vila Bisa i Ll. Aymamí aniran al front d'Aragó—, publicarà textos de lectors soldats, notes d'agències, etc. en una voluntat, dins la censura que es manifesta amb els blancs a textos o, fins i tot, amb paràgrafs i àdhuc articles borrats de la compaginació, de donar a conèixer la realitat: la del front, la de reraguarda, la del territori espanyol en poder dels rebels i la internacional. Les set columnes de les vuit pàgines del diari, el 1938 disminuirà per falta de paper, a cos petit són un bon exemple de la labor del periòdic en la defensa del seu ideari i de Catalunya.

De forma excepcional col·labora amb cròniques amb altres publicacions més enllà de la seva *La Humanitat*, així a *Amic* n'hi tramet diverses. La revista té una vida limitada, apareix del gener l'agost del 1938 al llarg de vull quinze números. D'una factura impecable tècnicament conté textos destinats a una triple funció: enlairar la moral amb gestes de les forces catalanes, entreteniments i divertiments i un gruix destacat de textos culturals com poesia, assaig, conte. La nòmina és espectacular poetes com Riba o Bartra, narradors com Calders o el mateix Capdevila i assagistes diversos com Rovira i Virgili o Pous i Pagès, publicació il·lustrada amb gust¹¹. Té una voluntat d'aconseguir un resultat impecable i l'obté atès l'impacte que produeix en el que fa referència a la voluntat de seguir-la. Hi ha un bon treball de redacció i obre les portes amb concursos i accés directe als soldats que vulguin col·laborar. Hi publicarà tres cròniques i un article. Són: «Una nit a la casa de Goya» (núm. 1, gener 1938); «El poble negre» (núm. 3, febrer 1938); «A una mare italiana»

¹⁰ Joaquim Ventalló: «El darrer dia de *La Humanitat*», *La Humanitat*, 1 (3a època, 15-I-1979).

¹¹ Hom la pot contemplar fàcilment atès que és al programa de la Biblioteca Nacional de Catalunya Arxiu de Revistes Catalanes Antigues que aspira a recuperar i posar a l'abast de la ciutadania publicacions d'interès via xarxa. Disposem d'una visió descriptiva interessant a Maria Campillo: «Amic» a *Escriptors...* p. 238-242 i Campillo i Centelles: *La premsa...* p. 82-83.

⁹ Maria Campillo i Esther Centelles: «La Humanitat» a *La premsa a Barcelona 1936-1939*, Barcelona, CEHI, 1979, p. 131-132.

(núm. 8-9, maig 1938) i «Ha passat el crim» (núm. 10-11, juny 1938).

Durant la guerra Capdevila continua a *La Humanitat* i hi escriu sobre variacions diverses a l'entorn de la centralitat de la guerra i la defensa de la República donant la seva opinió sobre el teatre o sobre altres qüestions. Participa activament per aconseguir que el teatre sigui eina de sensibilització popular, seguint les teories en boga i no dubte en fustigar-ne les mancances. Així quan el Teatre Català de la Comèdia programa obres inadequades, per temps de guerra, les mateixes del que se'n deia "teatre burgès" ho blasmà. Aquesta crítica fou diversa i arranca des de *Meridià*. Capdevila s'hi afegeix i a *Catalans!* dona a conèixer¹² la seva posició i posà l'èmfasi en la ineficàcia de la gestió anarquista dels espectacles i en reivindicar la renovació. Capdevila és un dels autors més representatius del teatre de guerra. Guanyarà *ex aequo* amb Roure-Torent el premi que el diari *La Rambla* organitza amb el títol de "Teatre de Xoc" el setembre i octubre del 1938. Les obres premiades segons publicarà el diari són: *Les trinxeres de París* de Capdevila i *Les trifulgues de Mr. Xambertain* del seu amic Roure-Torent. En només uns mesos la imatge de la guerra havia canviat, qui no sabés el novembre ja ho tenia clar que tot estava perdut.

Capdevila deixarà la redacció de *La Humanitat* i anirà al front el setembre del 1936. Altres companys de *La Humanitat* ho faran també poc més endavant com en Lladó i Figueres. Anirà sovint a Barcelona, així en aquesta cronologia podem veure la seva activitat tant d'escriptura, com de viatges en els moments bèl·lics tan complexos: Esquerra organitza unes columnes per anar al front. Ho feu gràcies a l'organització de gran partit —amb diaris, casals i quadres— i amb un rerafons: disposar d'un poder polític en moments de trasbals i malgrat les suspicàcies de les centrals sindicals, que semblaven les dipositàries de les essències revolucionàries que miren les forces catalanistes com sospitoses de petitburgueses o filo-conservadores gairebé pel seu sentit d'amor a la tradició, la del país és clar, no pas la ideològica i social integrista. Capdevila el mateix setembre de 1936 marxa cap al front una columna amb els noms dels presidents catalans. Els reportatges dels diaris són apoteòsics atès que hi havia molta condensació en la desfilada dels carrers barcelonins d'aquell 5 de setembre, d'una banda la voluntat d'esclafar el feixisme, els militars rebels i de l'altra de disposar d'unes unitats fidels a la Generalitat que pugessin posar ordre davant els desoris dels

dits incontrolats, en realitat controlats per la FAI. Sortiran del castell de Montjuïc i de l'estació de França iran vers el front d'Aragó. Companys torna a ser-hi present i marxen finalment el dia 8 com recullen els diaris del dia 9. Capdevila també hi serà. A més de la crònica per *La Humanitat*, assumeix la revista *Catalunya antifeixista* redactada a Alcanyís que apareix a primers de gener. La història de la columna ha aparegut, i narra l'arribada a Alcanyís, els combats, i la vida a les trinxeres, en el front d'Aragó a Osca i Terol. Vicenç Guarnier, Jesús Pérez Salas, el capità Molinos, mort molt aviat al front, Enric Canturri en seran capdavanters i a les seves memòries i en els estudi esmentat en serven el record al costat d'altres testimonis com Víctor Torres, Jordi Pou... Fora bo de recordar-los *in situ*, a Vivel del Ríu i altres indrets del front, amb monòlits commemoratiu com el franquisme feu amb la 4a divisió Navarra i tantes i tantes d'altres.

Si ens fixem en la cronologia de alguna de les activitats de Capdevila en guerra podem veure com durant el 1937 participa activament en el comissariat de premsa de la columna, crearan la revista *Catalunya antifeixista* que dirigirà i el 9 gener 1937 hi apareix l'article editorial de portaveu de la IV Columna Macià Companys i ho signa com a comissari de premsa¹³. Farà sovint viatges a Barcelona i coneixem les dates per l'agenda de Companys, que els diaris fan pública amb les recepcions. Així aquest el rep el 30 gener 1937 amb Jaume Monclús tinent secretari de la Divisió Macià Companys, Josep Maria Benavent, cap sanitari i ell com a comissari de premsa segons *La Vanguardia* de l'endemà; també el 2 març 1937 i el 5 agost 1937 en nom de la columna, ara és la 30 Divisió, lliuren al president Companys el seu bust, obra de l'escultor Víctor Moré. *La Humanitat* s'escriu: «amb l'ofrena del qual palesen la seva adhesió a l'home que més fidelment ha interpretat els sentiments de Catalunya i de la República.»¹⁴ El 3 maig de 1938 torna a entrevistar-s'hi. El 17 setembre 1938 qui el rep serà l'alcalde de Barcelona¹⁵ i és en qualitat de comissari de censura de guerra (sic).

Les seves col·laboracions seran habituals, així el març 1938 col·labora al llibre *Presència de Catalunya* que es lliura als soldats catalans al front amb textos d'escriptors catalans; el maig publica «A una mare italiana»¹⁶. El juny s'anuncia el concurs: forma part del jurat del teatre de guinyol per als combatents que organitza el Comissariat de Propaganda de

¹² Lluís Capdevila: «Teatre d'abans i de després del 19 de juliol», *Catalans!*, 5 (30-III-1938).

¹³ Al facsímil de la revista a F. X. Hernández i D. Iñiguez, *La columna Macià-Companys*, Barcelona, Fundació Irla, 2008, p. 215.

¹⁴ «Avui els soldats de la Divisió 30 lliuraran un bust al President»; *La Humanitat*, 5-VIII-1938.

¹⁵ *La Vanguardia*, 17-IX-1938.

¹⁶ *Amic*, 8-9 (maig 1938).

la Generalitat de Catalunya i en formarà part també: Andreu A. Artís, Francesc Trabal, Francesc Pujol i Enric Lluelles. El dia 15 de juny dicta una conferència a la Llar de l'Actor Català organitzada pel grup literari Oasi; el 12 juliol 1938 col·labora al número extraordinari de *Mi Revista* al costat de càrrecs militars i polítics que hi dediquen autògrafs hi ha articles d'Almerich, director de *La Noche*; Perucha (*Treball*); Francisco Aguirre (*El Día Gráfico*), Roig Guivernau (*La Humanitat*) i de diversos articulistes siguin escriptors o polítics: Zamacois, Ruiz Vilaplana, Margarita Nelken, Ll. Companys, V. Rojo, J. Serra Húnter, Martínez Barrio.

Com a comissari de la columna sabem que va promoure diverses iniciatives: des del bust a Companys a una recopilació d'aliments pels habitants de la zona on eren les columnes de la divisió Macià Companys. Aquestes iniciatives les comenta¹⁷ el diari d'on és enviat especial: «Responent a la crida feta per la Comissaria de Premsa de la Quarta columna i a l'article publicat a *La Humanitat* pel nostre corresponçal de guerra Lluís Capdevila les dones i nens catalans per mitjà de la benemèrita institució "Ajut Català" ha tramès a Alcanyís un camió que conté mil sis-cents paquets de robes d'abric, sabates, juguines i material escolar per als nens aragonesos. Aquests paquets de robes i juguines s'han repartit entre la població necessitada d'Alcanyís i s'estant organitzant expedicions a altres pobles d'aquest sector per tal que el poble d'Aragó, germà nostre, rebí l'ajut de les dones i dels infants de Catalunya.»

Serà un corresponçal, doncs, compromés, amb el teatre, amb la rera guarda i, naturalment, amb la sort de la República i de Catalunya que anaven ben, molt juntes.

En aquest context la cultura, la propaganda, el periodisme, podia ser un luxe i Capdevila s'hi implica plenament: escriu, viatge, fa conferències, organitza revistes i activitats, promou la solidaritat... És el combat de l'estilogràfica, com narra brillantment. Un treball eficaç en el marc d'una lluita, d'una guerra on els paràmetres ideològics són vitals atenent que constituïran els reforços, la munició, la continuïtat en una guerra llarga, molt llarga entre dues concepcions de la vida.

Durant els dos primers mesos de guerra Capdevila publica articles referits a la dimensió ideològic-propagandística del conflicte. Així a «Queipo de Llano cabdill tavernari»¹⁸

¹⁷ Vegeu l'entrevista a l'annex final de l'obra i la nota «Ajut Català a Alcanyís», *La Humanitat*, 15-XII-1936.

¹⁸ Lluís Capdevila: «Queipo de Llano cabdill tavernari», *La Humanitat*, 21-VIII-1936.

escriu sobre aquest personatge qualificant'ho de "simius primigenius escapat d'un atlas d'història natural i disfressat de militar». Això és el més suau que li dedica. A «L'escriptor i el poble» reclama foragitar els escriptors que s'han afegit als rengles de la revolució. «Cal que els que han servit a les ordres de la Iglesia, *de los príncipes y de los guerreros*» ara no poden ser revolucionaris sigui «per covardia o per oportunisme a la causa del poble».¹⁹ Capdevila serà un dinamitzador de la cultura revolucionària²⁰ o, sempre a *La Humanitat*, la tralla dels emboscats. Capdevila trametra informacions telefòniques²¹, el diaris *La Humanitat* que les publicarà al costat i sovint de notes d'agència o d'altres corresponçals, al costat, és clar, de les cròniques, representatives d'atmosfera, d'ambient, que són la principal aportació al diari d'un cronista: per quantitat i per tractament. Són més d'un centenar en un any i mig i apareixen en portada. És clar que Capdevila és un periodista amb experiència i amb dots d'escriptor i el front d'Aragó és el més proper de Catalunya. Aragó ja no serà —arriben ferits i els morts seran abundosos— un còmode destí. L'entrevista a un ferit de la Divisió pel *Butlletí d'ERC* i reproduïda²² a *La Humanitat* és eloquent del sentit de l'acció bèl·lica catalana. Les cròniques de guerra que Capdevila redacta al front tindran un títol comú tot i que en variacions: «Del front de guerra» a *La Humanitat* i «Carnet de guerra» a *Amic*. També en redactà i aplega alguna de publicada a una selecció d'articles apareguts a *La Humanitat* en llibre. L'edità ell mateix, el titula *Diari de guerra* i li dóna una imatge d'obra vinculada al to personal, íntim amb aquest títol. La portada és contundent: una bomba que cau en primer pla. Al pròleg d'aquesta obra, signat a

¹⁹ Lluís Capdevila: «L'escriptor i el poble», *La Humanitat*, 18-VIII-1938.

²⁰ Per exemple: «Llibres per als lluitadors», *La Humanitat*, 15-VIII-1936.

²¹ El corresponçal informa amb contundència: «La caballeria mora va quedar completament metrallada; en conjunt, i pel que es va poder veure, en els atacs d'ahir i d'abans d'ahir, els rebels varen tenir més de mil cinc-cents baixes. Nosaltres, gràcies al comportament heroic dels milians, que van lluitar amb una serenitat exemplar, vàrem tenir poques baixes d'importància. Creieu que era emocionant veure com es batien al crit de "Visca la República!" i "Visca Catalunya!"» i acaba la informació dels combats: «Remarqueu sobretot, l'heroïcitat dels nostres milicians i digueu que l'enemic per aquest costat no passarà, i us ho dic sincerament sense ganes de fer frases. «La lluita al front d'Alcanyís. Els facciosos han tingut més de mil baixes», *La Humanitat*, 21-III-1937.

²² «La lluita al front d'Aragó. Tres-cents milicians de la Divisió Francesc Macià-Lluís Companys, d'ERC, aguantaren l'investida de més de cinc mil mercenaris feixistes. Parla el primer ferit evacuat del front de combat»; *La Humanitat*, 25-III-1937.

Alcanyís, seu de la columna Macià Companys al front d'Aragó, el 12 de novembre, fa referència a la justícia i la llibertat, títol del seu anterior recull d'articles, i a la necessitat de lluitar. Exposa la seva posició en els moments inicials de la guerra tot afirmant: «Encara que hom oblida els deures amb facilitat, jo ja he complert el meu —dit sigui sense cap mica de vanitat— anant-me'n al front i escrivint aquest llibre.» El recull, el centenar llarg de cròniques que apleguem, és molt unitari i el podríem caracteritzar en dos grans eixos les Vivències i anècdotes de to humà des del front i lees. Consideracions generals i comentaris ideològics en afany de propaganda sobre el conflicte.

Són reflexions a partir d'una observació atenta i des d'una ploma amena que ha conreat el diàleg teatral i la narrativa popular. El resultat serà una crònica molt acolorida, molt viva, mengívola com una conversa nexa entre l'article d'opinió, la narració breu, el reportatge. Les cròniques apareixen a *La Humanitat*, segueixen un ordre cronològic d'acord amb les vivències, del viatge d'anada fins el moment de cloure la sèrie per forces d'ordre major. Capdevila vol fer un llibre, ho escriu a la XIV, és més, considera les notes que va publicant com a llibre i té la voluntat de seguir-lo talment un dietari. L'ha batejat *Diari de guerra* i en parla en el conjunt de l'obra (XVI). En aquest període entre setembre de 1936 i març del 1937 publica regularment a *La Humanitat* que arriba al front amb facilitat, ho sabem per les imatges i testimoniatges dels protagonistes i seguirà, com en el període posterior fins a la fi de la guerra, escrivint en revistes, com hem vist, *Amic*, *Meridià...* i teatre, destacant *Nadal en temps de guerra* i l'encara per estrenar, *La crida del bosc*. Ací rau un altre mèrit de Capdevila: la constància en les cròniques, no són les ocasionals d'un viatger, són les d'un escriptor passat a soldat i que escriu i durant tot el conflicte on hi ha front.

Aspectes ideològics a les cròniques de Capdevila El seu pensament, i més enllà de la justícia i la llibertat, temes substancials en la seva obra, apareix de forma constant, així

republicanisme: «els republicans autèntics es veieren bandejats de la República» (pròl.*Diari de guerra*.)

Catalanisme: «És Catalunya, és el millor de Catalunya —la seva joventut— que, sense distinció d'ideologies, es presenta a la lluita i es disposa a triomfar» (XXXVIII) «Ací no hi ha d'haver FAI, ni POUM, ni Esquerra, ni socialistes, ni comunistes: ací únicament hi ha d'haver antifeixistes. Quan hàgim triomfat cada u recobrarà la seva personalitat política i social.» (crònica núm. XVI)

Solidaritat «M'han dit algun una cosa ben dolorosa: m'han dit que aquests infants madrilenys no s'amaguen en injuriar Catalunya i els catalans; que es queixen de tot; que tot ho troben malament: que s'omplenen la boca amb tots els fàstics i bajanades que contra els catalans han estat dites a Madrid. Aquest és el fruit d'una política vil, d'una política d'incomprensió» (XIII)

Compromís «he vist els nostres milicians, els que ho han deixat tot —família, amics, comoditats— per a venir a lluitar per la llibertat i la dignitat del nostre poble. I els he vist que pateixen fred i soledat i tota mena d'incomoditats: sense poder aixoplugar-se sense poder encendre foc, als llocs més perillosos d'avançada, a menys d'un quilòmetre de l'enemic...» (XV) .

Guerra «He arribat a aquest poble, on passaré la nit, a la poca estona d'haver-lo canonejat l'artilleria facciosa. El poble és un clam d'angúnia, de por, de pànic, d'horror, de desesperació. La gent, homes i dones, vells i joves emplena els carrers i la plaça del poble. Les dones ploren i criden com Eumènedis, amb les cabelleres despentindades. Els homes enlairen el puny clos vers on suposen que hi ha l'enemic.

Anticlericalisme «Com que la vida, però, té paradoxes cruels, aquests doctrines serviren pera bastir un dels negoci més lucratiu i més innobles: l'Església Catòlica Apostòlica i Romana, que ha desvirtuat totes les doctrines del Crist, que les ha mixtificades, que les ha envilides i les ha llançades al fang. L'Església ha caigut perquè la negra sotana del capella havia eclipsat la blanca túnica de Jesús...» (XXXVI).

Capdevila no fa el paper d'ideòleg ni de teòric, no justifica, argumenta i exposa bateries conceptuals, al mateix diari hi ha i amb encert, Antoni Rovira i Virgili que ho fa i amb eficàcia periodística²³. Simplement, i ací un altre mèrit, és com a escriptor compromès que aspira, plenament, a narrar la realitat que veu des de la perspectiva pròpia de la seva visió personal amb les referències ideològiques que acabem de veure en la taula anterior i que conformen el seu pensament.

Són cròniques de guerra d'un escriptor, no articles ideològics d'un polític. Algunes apareixen publicades i altres no, ho veurem més avall, tanmateix les arranja sense reescriure-les. Per exemple a «Els "bons" són els dolents»

²³ Podem veure la seva ideologia, a *La Humanitat*, en la introducció de Josep M. Roig i Rosich a «*La guerra que han provocat*». *Selecció d'article sobre la guerra civil espanyola*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 6-75.

escriu al diari: «Després escrsiu: «Hi ha una fonda i una altra fonda», ho esmena, és clar, per: «Hi ha dues fondes», canvia també «honorat» per «honrat», afegeix algunes frases, elimina mots innecessaris, en substitueix altres —rebels/feixistes—, etc. perquè el text guanyi contundència i sentit ideològic. Tot i la censura cal veure com hi ha un comportament molt ingenu, escriu a «Una nit a les avançades» He arribat a aquest poble —per una elemental discreció no puc dir de quin poble es tracta...» i en tancar la crònica, per rutina ho fa, signa Lécera i no se li publica (!). Capdevila és presenta als premis literaris de la Generalitat, són els de poesia, teatre, novel·la i assaig als quals s'hi afegeixen el Narcís Oller de narrativa i Valentí Almirall, aquest «destinat al millor treball periodístic publicat a Catalunya en la nostra llengua»²⁴. Les bases indiquen que la data de publicació, o estrena, ha de ser entre la convocatòria —agost— i el 31 d'octubre. El veredicté serà el desembre. El jurat del premi és presidit per Jaume Serra Hünter i com secretari Rafael Tasis i Marca. En formen part també: Prudenci Bertrana, Lluís Muntanyà i Just Cabot, suplent, Agustí Bartra. El jurat és reunit el 8 de desembre i Bartra

substitueix Bertrana. S'hi presenten vint treballs que veiem en la taula següent i on hi recollim també les votacions.

Capdevila tindrà dues seccions a *La Humanitat* en guerra. La primera, «Del front de guerra», anirà del setembre quan marxa a La Puebla de Híjar fins a l'abril del 1938 i la segona del seu retorn a Barcelona en aquesta data fins el gener del 1939. A aquesta secció publica un llarg centenar de cròniques. Les oferim tot seguit en relació íntegra i una selecció tot seguit. Posteriorment a la ruptura del front farà una nova secció que titularà «La guerra. Història i anècdota». Hi publicarà vint-i-dos articles, el darrer és «Paraules als soldats catalans» el 22 de gener. També es presentarà a l'edició del concurs de la Generalitat que no va guanyar, ho farà amb «7 articles» publicats²⁵ a *Amic* i a *La humanitat*. Tampoc guanyarà però la seva obra fou llegida i seguida per soldats i civils.

Annex: Cròniques «Del front de guerra» de Lluís Capdevila a *La Humanitat*, *Amic*, *Meridià* i al *Diari de guerra*

²⁴ *Diari Oficial de la Generalitat*, 1-XI-1937.

²⁵ Es conserva còpia mecanografiada del que Capdevila presentà a la Biblioteca de Catalunya (ms. 6539). Són: «Un capellà»; «Un objectiu militar»; «Ha mort un infant»; «Els ulls», «L'odi»; «A una mare italiana», «Ha passat el crim» i «Un home, un llibre, un poble» Aquest va numerat com VIII tot i que el títol és de set articles. Tenen també un títol comú: «La guerra».

1936

Setembre

s/d La sortida vers el front»

.12 «Nit al tren. Terres d'Aragó»

.15 «Els bons són els dolents»

.16 «Alcanyís. Aire de jota. "Dona'm un trosset de bandera catalana"»

s/d «Estampa d'Alcanyís»

s/d «Dramatis personae»

s/d «Més personatges que intervenen en aquesta acció dramàtica»

s/d «El nou ordre revolucionari»

.17 «Recurrent les nostres avançades»

.22 «Hores de crim i de vilesa. Els salvatges que actuen en nom de l'ordre. La tragèdia inoblidable»

.23 «L'espia»

.27 «Entusiasme, entusiasme per damunt de tot!»

.29 «D'Alcanyís a Barcelona en camió»

.30 «La terrible responsabilitat de matar»

octubre

.2 «Rosa Domènec, alferès»

.6 «Un hospital de sang»

.8 «Banderes catalanes en terres d'Alcanyís»

.9 «Els de Caldes!»

s/d «Són els de la Barceloneta»

.10 «Un dinar al front de Bujaraloz. Terres de tragèdia»

.13 «Cal no oblidar-los»

.14 «Una nit a les avançades»

.15 «Fuendetodos»

.16 «Els redemptors d'Espanya»

.17 «L'home que ha estat a Saragossa»

.18 «Hores de combat»

.20 «A la línia de foc»

.21 «Catalunya a Aragó»

.22 «Parèntesi»

.31 «Infants madrilenys a Catalunya»

s/d «Çò que no podré perdonar»

novembre

.1 «La columna d'ultratomba»

.3 «Marxes i contramarxes»

.10 «Retorn al front»

.11 «Madrid, únicament»

.13 «Davant d'un ferit»

s/d «Un rellotge, un full de paper...»

.15 «Pérez Salas. Un militar de la República»

.20 «Utrilles»

.23 «Un noble gest de fraternitat»

.24 «Nadal en temps de guerra»

.28 «Utrilles (II)»

.29 «Utrillas, encara»

desembre

.6 «Camins d'enit i de neu»

.12 «A dos quilòmetres del combat»

.15 «Sota les bales enemigues»

s/d «Pressoners»

.19 «Un gos ferit»

.20 «Infants i dones de Catalunya»

.23 «Un noble gest de fraternitat»

.24 «Nadal en temps de guerra»

.27 «L'aportació de Catalunya»

.31 «La mort heroica del capità Molino»

1937

gener

- .9 «A unes dones que ploraven la mort d'un milicià»
- .22 «Un bell gest»
- .28 «Els tres germans»
- s/d «L'ombra gloriosa»
- .29 «Diàleg de l'estilogràfica i la pistola»
- s/d «El bressol buit»

febrer

- .10 «L'exemple dels vells»
- .18 «El pesombre de la reraguarda»
- s/d «Una mare»
- .21 «El comissari del poble»
- .24 «Cant a les mares dels milicians morts»
- .26 «L'ofensiva facciosa»

març

- .3 «La colla d'Arriba España»
- .4 «L'heroisme»
- .7 «L'ametller florit»
- .11 «La carta que no arribarà al seu destí»
- .17 «Refugiats»
- .20 «La pobresa és un crim»

abril

- .8 «Crònica de la Divisió F. Macià - Ll. Companys»
- .9 «Lluís Bagaria a Aragó»

maig

- .23 «"Això és intolerable"»
- .27 «El fill»
- .30 «Els que lluiten amb nosaltres»

juny

- .2 «Versos de la revolució»
- .5 «Un hospital a Azaila»
- .15 «Sol, mosques, pols»
- .22 «Responsabilitat»
- .23 «Un home important»
- .25 «La lliçó de la guerra»
- .29 «Parla un pare»

juliol

- .1 «Tombes catalanes en terres d'Aragó»
- .6 «Un bell gest d'adhesió»
- .10 «No oblideu els que lluiten»
- .13 «Els que s'enriqueixen amb la guerra»
- .22 «Refugiats»
- .29 «L'home de la victòria»
- .31 «La boca»

agost

- .5 «Germà obrer»
- .8 «La pietat és un llast» (I)
- .10 «La pietat és un llast» (i II)
- .18 «Una mica de terra»
- .21 «S'ha passat un "torero"»
- .25 «La guerra i els periodistes»

setembre

- .1 «Veus en la nit»
- .5 «El general Pozas al front»
- .7 «L'ofrena d'una bandera»
- .9 «Avui fa un any»
- .12 «Queden monges, encara»
- .14 «Els pobles que desperten»
- .18 «L'ofensiva contra Belxite» (I)
- .22 «L'ofensiva contra Belxite» (II)
- .24 «L'ofensiva contra Belxite» (III)
- .30 «L'ofensiva contra Belxite» (IV)

octubre

- .2 «L'ofensiva contra Belxite» (V)
- .7 «L'ofensiva contra Belxite» (VI)
- .13 «L'ofensiva contra Belxite» (VII)
- .15 «L'ofensiva contra Belxite» (VIII)
- .16 «L'ofensiva contra Belxite» (IX)
- .21 «L'ofensiva contra Belxite» (X)
- .24 «L'ofensiva contra Belxite» (XI)
- .27 «L'ofensiva contra Belxite» (i XII)
- .28 «Un home, un llibre, un poble»

novembre

- .7 «Lleida bombardejada»
- .11 «Carta a una mare alemanya»
- .15 «Diatriba contra els que assassinen dones i infants»
- .24 «Una mare»
- .28 «Un soldat pensa en la reraguarda»

desembre

- .4 «Un poble»
- .8 «Catalunya a Aragó»
- .14 «L'atenuant» (I)
- .15 «L'atenuant» (i II)
- .19 «En nom de l'ordre»
- .22 «La lluita noble»

1938

gener

s/d «Una nit a la casa de Goya» (*Amic*)

.1 «Nadal en temps de guerra»

.5 «La Il·lustríssima»

.7 «Any nou, vida nova»

.16 «Les coses clares»

.21 «Una actitud»

.27 «Invectiva contra Mussolini»

.30 «La diferència»

febrer

s/d «El poble negre» (*Amic*)

.8 «La resposta»

.8 «El comissari V. Torres i Pereña

.13 «Paraules d'agraïment»

.16 «Els ulls»

.19 «Crim de lesa pàtria»

.23 «Al marge del moment»

.24 «Com són els nostres soldats»

març

.2 «Dos anhels»

.4 «Després de Terol»

.8 «Cop contra cop»

.12 «Terra endins»

.18 «El que ací no pot passar»

.30 «Carta oberta a Chamberlain»

abril

.2 «President de Catalunya»

.14 «La terra de ningú»

.20 «Nacionalisme»

.23 «L'odi»

.28 «Paraules en la mort d'un combatent»

maig

.4 «L'ombra del passat»

s/d «A una mare italiana» (*Amic*)
